

Pukovnik u penziji
dr MIHAJLO VUČINIĆ

Ograničeni ratovi— stvarnost savremenog sveta

Savremenu epohu karakterišu ograničeni ratovi različitog obima, intenziteta i načina vođenja rata i oružane borbe posebno, uključujući i mogućnost ograničenog nuklearnog rata.¹ U neizvesnoj budućnosti jedino je izvesno da će ograničeni ratovi pratiti razvoj čovečanstva.

Posleratni razvoj međunarodnih odnosa karakterišu duboki i kontinuirani problemi i krize, što je posledica ekonomskih, društvenih, političkih, vojnih i drugih suprotnosti savremenog sveta u kome su imperijalističke, hegemonističke i druge reakcionarne snage nastojale da zaustave procese antikolonijalne i socijalne revolucije, da spreče slobodan, nezavisan i samostalan razvoj država i naroda, da ratom rešavaju nastale probleme.

Osnovni uzroci i vojnostrategijske pretpostavke ograničenih ratova

Svedoci smo dalekosežnih, složenih i protivurečnih promena u svim sferama društvenog života posle drugog svetskog rata u čijoj osnovi stoji epohalan razvoj proizvodnih snaga, nastao na bazi re-

¹ U posleratnim decenijama zabeleženo je preko 400 oružanih sukoba, vojnih intervencija, većih graničnih i drugih incidenata, od kojih je oko 150 imalo razmere ograničenih — lokalnih ili regionalnih ratova, čije su posledice, gledano po broju ljudskih žrtava, razmerama materijalnih razaranja i obimu drugih šteta, bile čak teže od onih u proteklom svetskom ratu.

Prema jednom sovjetskom vojnom izvoru koji se poziva na podatke američkog Brukingsovog instituta, SAD su u razdoblju 1946—1975. godine 215 puta, neposredno ili posredno, upotrebile svoje oružane snage i zapretile drugim državama vojnom intervencijom, a 19 puta je u Vašingtonu na dnevni red stavljana primena nuklearnog oružja (Vidi: N. K. Glazunov i N. S. Nikitin *Operacija i boj*, »Voenoe izdatel'stvo«, Moskva 1983).

volucionarnih dostignuća nauke, tehnike i tehnologije. Stvorena je materijalna baza za još brži razvoj i društvene promene, ali i za produbljivanje suprotnosti koje su posledice starih, preživelih društvenih i političkih odnosa u većini zemalja, pre svega vodećih sila, i sveta u celini.

Prevaziđeni društveni odnosi ne mogu se dovesti u sklad sa naraslim proizvodnim snagama i zahtevima za promenama koje su izraz probuđene svesti naroda, radničke klase i ostalih progresivnih snaga. Na tim osnovama nastaju novi, u osnovi socijalistički društveni odnosi, koji se u različitim oblicima i različitim intenzitetom javljaju u mnogim zemljama na svim kontinentima. Društveni smisao takvog razvoja je prelaz iz kapitalizma — koji silazi sa istorijske pozornice, ali iz teške otpore i borbu — u socijalizam koji se kroz razne oblike borbe probija i prerasta u svetski proces. Kriza kapitalizma se produbljuje i zaoštrava, pri čemu iz te krize nema izlaza starim putevima, jer su se promenili uslovi borbe i odnos snaga.

Osnovna suprotnost današnjeg sveta je u sukobu socijalizma i kapitalizma, ali ne kao državnih tvorevina i blokovskih formacija, već kao *suprotnih procesa* i tendencija istorijskog razvoja i društvenih transformacija. Zbog toga se i može govoriti o tome da se mnogi narodi različitim oblicima i načinima bore za nove međunarodne odnose i za socijalizam.

Ogromne razlike u *ekonomskoj razvijenosti* pojedinih zemalja i čitavih svetskih područja, nastale zbog određenih istorijskih okolnosti kolonijalne eksploatacije i opšte zaostalosti, ne samo da se ne smanjuju nego se, zbog postojećeg sistema međunarodnih ekonomskih, pre svega trgovačkih i monetarnih odnosa, neprekidno produbljuju, čime jaz između industrijski razvijenih i nerazvijenih zemalja postaje sve veći, bez mnogo izgleda da se u dogledno vreme nađu pravednija rešenja. Razvijene zemlje traže »nova« i »efikasnija« ekonomska rešenja, prvenstveno se služeći ekonomskim, političkim i vojnim pritiscima da bi zadržale povlašćen položaj na svetskom tržištu i nastavile iskorišćavanje nerazvijenih zemalja, naročito njihovih sirovinskih potencijala. Klasične oblike eksploatacije zamenili su novi oblici i načini dejstva neokolonijalizma, koji su još bezočniji i drastičniji u ostvarivanju svojih ciljeva, pri čemu su, pored raznih oblika pritisaka, pretnji, demonstracije sile i intervencija, i ograničeni ratovi sredstvo takve politike.

Obe te osnovne suprotnosti se ispoljavaju na različite načine i u svim sferama društvenog života, ali najčešće u vidu sukoba između antikolonijalnih, oslobodilačkih pokreta i snaga i nerazvijenih, novooslobođenih zemalja, s jedne strane, i klasičnih i neokolonijal-

nih, imperijalističkih i hegemonističkih snaga, s druge strane. Tim procesima treba dodati sukobljene interese blokovskih grupacija pogotovu supersila koje podstiču negativne trendove u međunarodnim odnosima, naročito u regionima tzv. trećeg sveta, tako da takva politika može biti uzrok i povod ograničenih ratova. Etnički, verski, granični i drugi problemi nerazvijenih zemalja su, takođe, izvori i povodi kriza, sukoba pa i ratova među njima. Takva situacija pruža mogućnosti drugim zemljama da se mešaju u njihove unutrašnje stvari, što reakcionarne snage i neke države obilato koriste.

Ubrzo posle drugog svetskog rata, uz ekonomsko-društvene i političke odnose, počeli su se zaoštrevati i *vojni odnosi* u svetu, naročito između SAD i SSSR-a, donedavnih saveznika u ratu. Svet se veoma brzo vratio u fazu oštarih konfrontacija i neizvesnosti, u uslove u kojima vojna sila ima sve veći uticaj na politiku. Odnosi između SAD i SSSR-a već od 1947. godine nisu bili dobri, a kasnije su se, uz kratke predahne, iz godine u godinu zaoštrevali. Monopol u nuklearnom oružju, uz još neke prednosti, u zemljama Zapada, naročito u SAD, shvaćen je kao istorijska šansa »slobodnog sveta« da se ostvare prevaga i superiornost nad protivnikom. Na tome su se gradile politika i strategija Zapada, razvijali politički, ekonomski, vojni, kulturni i drugi odnosi, sa željom da svetu diktiraju uslove života i ponašanja, da odlučuju o problemima mira i rata. Najreakcionarnije snage na Zapadu su podgrejavale takve ne-realne planove i sejale iluzije o svojoj superiornosti, angažujući ogroman propagandni aparat za ideološku i političku indoktrinaciju i podsticanje mržnje i nepoverenja prema SSSR-u, socijalističkim i svim drugim zemljama koje se nisu slagale sa takvom politikom. Konfrontacija između SAD i SSSR-a proširila se gotovo na celokupne međunarodne odnose, što je svet dovelo u stanje *hladnog rata*. Kulminacija zaoštrenih odnosa izrazila se u stvaranju *blokova* i nastojanju supersila da se nastavi polarizacija i da se svet do kraja podeli.

Politika sa pozicija slie bila je osnova političke i vojne doktrine supersila i blokova. Takav trend se, u osnovi, zadržavao kroz čitav posleratni period, s tim što su se menjali modaliteti i prilagođavali nastalim promenama. Oblici i načini dejstva su se menjali, ali ciljevi i orijentacija politike i strategije su ostali isti. Konfrontacija supersila i blokova bila je stalno ideološki obojena i motivisana, jer su se politička, ekonomska i vojna grupisanja vršila na bazi podudarnosti ideoloških opredeljenja i osnovnih političkih orijentacija. Sem toga, ideološki plašt je trebalo da pokrije i prikrije

stvarne imperijalističke i hegemonističke ciljeve i planove supersila i blokova, prave klasne i, pre svega, državne razloge izražene u interesima buržoazije i birokratije. Brojni ograničeni — lokalni i regionalni ratovi bili su sredstvo i izraz takvih blokovskih interesa i politike, jer su se iza svakog takvog rata, direktno ili indirektno, nalazile velike sile.

U takvim uslovima, izuzetne političke, ekonomske, vojne i druge pritiske, uključujući i ratne sukobe, morale su da podnesu zemlje i narodi koji su težili oslobođenju od kolonijalizma i koji su bili izloženi teškim iskušenjima i naporima u očuvanju tek izvojevane slobode i nezavisnosti. Pokret i *politika nesvrstavanja* imali su istorijsku ulogu u zaustavljanju dalje blokovske podele sveta. Nesvrstanost je postala značajan i nezamenljiv faktor i snaga u međunarodnom životu, pružajući realne izglede i dajući predloge kako da se očuva mir i traže rešenja za složene svetske probleme i krize — na principima miroljubive koegzistencije i Povelje OUN, uz puno uvažavanje ravnopravnosti svih zemalja i naroda bez obzira na karakter društveno-političkog sistema, veličinu, spoljnopoličku orijentaciju i druge razlike.

Na osnovu opštih društvenih i političkih pretpostavki supersila stvarali su se odgovarajući vojnostrategijski uslovi i koncepcije, razvijale su se *vojne doktrine* u kojima su *ograničeni ratovi bili sredstvo imperijalističke i hegemonističke politike u onom stepenu u kome su jačali svest i saznanje o posledicama upotrebe strategijskog nuklearnog oružja*. Razvoj nuklearnog oružja »male« snage proširuje skalu mogućnosti vođenja ograničenog rata, pri čemu nema svetskih regiona koji bi bili pošteđeni, što važi i za Evropu, čija je teritorija do sada bila bez ograničenih ratova. Geopolitički ciljevi i vojnostrategijske koncepcije supersila u prvom redu, kao i onih zemalja koje takođe imaju šire vojno-političke strategijske interese (na primer, Francuska, Velika Britanija, NR Kina itd.), opredeljivali su ratne doktrine kojima će se ostvariti postavljeni ciljevi. Radi se, u suštini, o takvim doktrinarnim opredeljenjima u okviru kojih strategija ograničenog rata ima značajno mesto.

Neka teorijska i doktrinarna razmatranja o lokalnim (ograničenim) ratovima

Za ratove vođene posle drugog svetskog rata u savremenoj vojnoj teoriji se susreće više pojmova (lokalni, regionalni, ograničeni, mali, periferni, posrednički rat itd.), što nije slučajno. Time se, u

stvari, želi ukazati na različite oblike, specifičnosti, karakteristike i načine vođenja rata i oružane borbe, ali i legalizovati takve ratove kao sredstva politike bez većeg rizika, osude i konfrontacije, naročito između supersila i blokova. Protagonistima takvih ratova je, iz političkih i vojnih razloga, stalo da se oni »lokalizuju« i »ograniče«, da se svode na »lokalne« probleme kako bi se rešavali bez većeg uticaja svetske javnosti, itd.

Politička i vojna misao na Zapadu, pre svega u SAD, prva se posle drugog svetskog rata intenzivnije bavila problemima *lokalnog rata*. SAD su utvrdile osnovne doktrinarne stavove za takav rat i kao vrstu rata ga formulisale u svojoj prvoj posleratnoj vojnoj doktrini.

Pojam »ograničeni rat« takođe je najpre prihvaćen u američkoj posleratnoj teoriji i doktrini, mada o takvom ratu, bar u pojmovnom smislu, pišu vojni teoretičari već u prošlom veku, a naročito interesantne ideje o tome sreću se u radovima Klauzevica. Ograničeni rat je — smatra Klauzevic — »čin sile sa ciljem da se protivnik prinudi da se povinuje našoj volji«, dakle, kao i u »pravom« ratu, pa stoga među njima nema neprikosnovne granice.² Nema prepreke da ograničeni rat na delu ne pređe u »pravi«, i obratno. Zbog toga ograničeni (po ciljevima i načinu upotrebe snaga) rat nije smatrao ni naročito tipičnim ni specifičnim, ali ga je, za razliku od odlučne bitke, smatrao pogodnim u više slučajeva: 1) kada je politička zategnutost srazmerno slaba; 2) kada su politički ciljevi rata na odgovarajući način mali; 3) kada sredstva rata nisu u srazmeri s njihovim ciljem.³ Klauzevic se, prema tome, više bavio principom ograničavanja u izvođenju rata, a ne i klasifikacijom.

Takva razmatranja rezultat su objektivnih društvenih uslova i realnih mogućnosti vojnih snaga u Klauzevicevo vreme, pri čemu je suština ograničenja realno sagledana. U savremenim uslovima, pojavom nuklearnog oružja, situacija se bitno promenila, što ne znači da savremeni vojni pisci, naročito oni na Zapadu, nisu koristili ideje na koje su ukazali Klauzevic i drugi pisci klasične vojne škole.

Savremeni ograničeni rat nastao je kao antiteza pojmu »svetski« — »totalni« — »neograničeni« rat, i u tome se on razlikuje od ograničenih ratova ranijih epoha. Međutim, sa formalno-logičkog stanovišta *svaki rat je ograničen*, pa su prema tome i svetski ratovi ograničeni, jer nisu mogli niti mogu da obuhvate ceo prostor, sve ljudske i materijalne potencijale sveta, a ograničeni su i u pogledu

² Klauzevac: *O ratu*, »Vojno delo«, Beograd 1951, str. 41.

³ Božić, dr Nemanja: *Posleratna globalna strategija SAD*, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd 1974, str. 50—51.

trajanja rata.⁴ Prema tome, svi ratovi su »ograničeni« (i eventualni svetski konvencionalni rat bio bi takođe ograničen), pa pojam »ograničeni rat« treba uvek shvatiti uslovno, kao, uostalom, i svetski totalni rat. Naziv »svetski« — ratovi su dobili prvenstveno po posledicama koje su imali na ekonomski, politički, vojni, kulturni i, pre svega, društveni razvoj u svetu.

Prema raspravama o ovoj tematici u SAD, može se zaključiti da je ograničeni rat mnogo kompleksniji i sveobuhvatniji od pojma »lokalni rat«. Pojam »ograničeni rat« izveden je na osnovi postojeće američke klasifikacije ratova, čime se želi istaći veći broj opcija, a on, sem toga, izražava i *princip ograničavanja*, čije gnoseološko ishodište seže gotovo u same početke utvrđivanja vojnih pojmova i proteže se do današnjih dana. Kad je reč o ograničenom ratu u nuklearnim uslovima, onda on znači i *samoograničenje*, što pretpostavlja da obe strane prihvataju ograničenje, inače pojam i doktrina ograničenog rata ne bi bili logični. To je subjektivna (samoograničenje) projekcija objektivne stvarnosti, jer se nuklearno oružje objektivizira voljom vlasnika tih sredstava. Međutim, i samoograničenje je ograničeno na supersile, jer one smatraju da je samo njihova teritorija pošteđena nuklearnih udara. Samoograničenje, prema tome, može da znači veću opasnost od upotrebe nuklearnog oružja tzv. male snage od strane supersila na tuđim teritorijama. Kriza odvrćanja krenula je u pravcu razrade ofanzivne strategije obe supersile, kako bi se ostvarilo strategijsko preimućstvo, odnosno dobio rat, što je podstaklo dalju trku u naoružavanju svih vrsta oružja, pa i strategijskog nuklearnog, u pravcu afirmacije doktrine ograničenog rata, pre svega nuklearnog, zbog čega se razvija arsenal raketa »srednje« i »male« snage i počinje njihovo razmeštanje po Evropi.

Prema tome, savremeni pojam »ograničeni rat« vezan je za vreme kada se došlo do saznanja o realnim mogućnostima i katastrofalnim posledicama upotrebe strategijskog nuklearnog oružja, s jedne strane, te shvatilo da se pojmom »lokalni rat« ne mogu izraziti sve karakteristike i dimenzije ratova koji su vođeni posle drugog svetskog rata, koji se vode i koji bi se mogli voditi u budućnosti, s druge strane. Naime, saznanje o mogućnosti uništenja savremene civilizacije u svetskom nuklearnom ratu postala je suro-

⁴ Drugi svetski rat je, na primer, uglavnom, vođen na ratištima Evrope i delova Azije i Afrike, na Atlantskom i Tihom okeanu, Sredozemnom, Baltičkom, Crnom i drugim manjim morima, na prostoru od 131,5 miliona kvadratnih kilometara, uz angažovanje 61 države i 110 miliona ljudi. Izgubilo je živote oko 50 miliona ljudi (19 miliona vojnika i 31 milion civila), a ranjeno oko 35 miliona ljudi (*Vojni leksikon*, VIZ, Beograd 1981, str. 1074).

va realnost i kod stratega i planera takvog rata. Ograničenje, odnosno samoograničenje u upotrebi sile, pre svega nuklearnog oružja, kao politika, opredeljenje i princip, postalo je društvena i vojno-strategijska potreba. Ograničenje je, u suštini, i samoograničenje, jer je posledica saznanja i svesti o prirodi nuklearnog oružja i kod agresora takva da i on prihvata ograničenje.⁵ U planovima supersila i blokova oduvek je postojala težnja kako da se i nuklearno oružje učini racionalnim sredstvom politike, ne samo u miru već i u eventualnom ratu. Ograničenjem upotrebe nuklearnog oružja (stvaranjem projektila »male snage«) čine se pokušaji da se stvore pretpostavke za realizaciju takvih ambicija.

Princip ograničenja je kroz istoriju ratovanja i razvoja ratne veštine bio uslovljen realnim mogućnostima vojske i borbenih sredstava u ostvarivanju postavljenih ratnih ciljeva, pri čemu se ne sme zanemariti ni moralna strana rata. Rat je, prvenstveno, društvena pojava. Njega započinju i vode ljudi sa svim manama i vrlinama, a radi ciljeva koje žele da ostvare silom. U tom smislu oni s jedne strane teže da maksimalno iskoriste efekte sile, a s druge strane upotrebljavaju sredstva koja su ograničena, pa se time i sam rat »ograničava«. Učesnicima u ratovima kroz istoriju, odnosno njihovim vojskama, ograničenje se nametalo kao nužnost, realnost, jer su im mogućnosti bile ograničene stepenom razvoja proizvodnih snaga, veličinom vojnih formacija, naoružanjem, načinom snabdevanja, zemljištem i brojnim drugim elementima, a često i postavljenim ratnim ciljevima. Ratovi u feudalnom društvu su, na primer, bili ograničeni (ne)mogućnostima relativno malih vojnih formacija feudalaca, ratnim ciljevima svedenim na interese feuda, pa i mogućnostima ratne veštine toga doba uslovljene stepenom ekonomskog, društvenog i ostalog razvoja toga društva. U ratovima koje vodi mlada buržoazija, kao nova klasa koja donosi duboke društvene, političke i druge promene, postavljaju se radikalni (»neograničeni«) ciljevi, naročito u domenu ekonomsko-društvenih, političkih i drugih promena, ali su po realizaciji na ratištu ograničeni, jer su mogućnosti oružanih snaga i oružja, ipak, bile ograničene, premda su ratovi zahvatali veći broj zemalja i ogromne prostore, angažujući velike, do tada nepoznate armije.

U ratnoj veštini, odnosno u izvođenju borbenih dejstava — pre svega bojeva i operacija — pred vojskovođe su se, prvenstveno, postavljali »neograničeni« ciljevi. Takvi zahtevi najpotpunije

⁵ Osvajači u ranijem periodu (na primer, Hitler) nisu imali tu svest o ograničenju, jer ih na to, pored ostalog, priroda i mogućnost oružja nisu prisiljavale.

su se izrazili u Napoleonovim shvatanjima i načinu izvođenja odlučne bitke i u težnji za potpunom ratnom pobjedom na bojištu. Međutim, već tada, nasuprot strategiji odlučne bitke, imamo pojava da se zahtevi rata ostvaruju i realizacijom ograničenih ciljeva i u borbenim dejstvima, naročito na nižem nivou, ali čijim bi se ukupnim zbirom ostvarila pobjeda u ratu. Nije, naime, bitno dobiti svaku bitku, već je važno dobiti rat, a to se moglo postići ostvarivanjem niza »ograničenih« pobjeda. Tu se ograničenje pojavljuje kao *metod vođenja oružane borbe* i kao princip u ostvarivanju ratnog cilja. Za takvu strategiju su se, obično, opredeljivale brojno i tehnički slabije vojske, naročito u gerilskom načinu ratovanja.

To što je američka vojna misao prva razmatrala fenomen lokalnog rata izraz je ciljeva i sredstava njene spoljne politike kao supersile i vodeće političke zemlje Zapada, koja je imala globalne ambicije — sprečiti eroziju »slobodnog sveta, odnosno zaustaviti »komunističku ekspanziju«. Te ciljeve SAD su nastojale da ostvare u konfrontaciji sa SSSR-om, kao drugom supersilom koja je, također, imala globalne političke i stratejske ciljeve, interese i planove.

Međutim, vrlo brzo se pokazalo da društveno-politički i vojnostrategijski procesi u svetu idu ne samo mimo ciljeva i planova američke globalne politike i strategije, već im se i direktno suprotstavljaju. Svet se menjao mnogo brže nego što je to moglo da proceni i prati dosta kruta, pragmatistička američka politika i jednostrana vojna doktrina »masovne odmazde«, koja se zasnivala na euforičnoj nuklearnoj sili, na samozadovoljstvu nuklearnim monopolom koji je već bio ozbiljno nagrižen, što američki vojni teoretičari, a naročito stratezi, nisu videli, ili bar nisu želeli da vide.

Američka koncepcija lokalnog rata nastala je na bazi kritike političke vojne strategije starih kolonijalnih sila — Velike Britanije, Francuske i drugih. One su, po mišljenju američkih teoretičara i stratega, grešile u tome što su za sprečavanje erozije kolonijalnog sistema, odnosno radi gušenja pobuna i ustanaka, upućivale oružane snage kao »kaznene ekspedicione korpuse«, a zapostavljale politička sredstva i uticaj, obaveštajni rad, materijalnu i vojnu pomoć, a pre svega *lokalne snage* (političke strukture, policiju, vojsku) na koje su se trebale osloniti u borbi protiv ustanika. Amerikanci su naročito glasni bili u kritici francuske politike i doktrine u jugoistočnoj Aziji i načina vođenja rata u Vijetnamu, čime je, pored ostalog, jasno izražavan interes SAD za to u geostrategijskom pogledu izuzetno značajno područje.

Doktrinom »masovne odmazde« i lokalnim ratovima nisu se mogli zaustaviti oslobodilački i revolucionarni pokreti ni ratovi, jer

su oni bili plod objektivnih društvenih kretanja i ostvarivanja interesa probuđenih i ugnjetenih naroda i eksploatisanih masa. Na pozornici sveta počeo je nezadrživi proces »istorijskog buđenja naroda« (Tito), koji nije prirodan izvana niti je bio rezultat »komunističke subverzije«, već autentična, oslobodilačka i revolucionarna borba mnogih naroda.

Na osnovi kritičke analize teorije i prakse doktrine »masovne odmazde«, u SAD je usvojena nova doktrina »elastičnog odgovora« u kojoj je, u klasifikaciji ratova, pored ostalog, lokalni rat zamenjen ograničenim ratom. Ta promena, međutim, nije leksičkog ni formalnog značaja, kako to tumače neki teoretičari američke vojne doktrine i doktrina zemalja na Zapadu. U pitanju je promena koja ima suštinski politički i vojnostrategijski značaj. Američki političari i vojni teoretičari, a i kreatori novih tendencija u vojnoj doktrini, pojmom »ograničeni rat« hteli su da izraze duboke promene do kojih je došlo u međunarodnim odnosima, naročito između supersila i blokova, kao i zbog posledica koje su nastale uspešnom borbom kolonijalnih naroda i ostvarenih krupnih promena u mnogim zemljama Azije, Afrike i revolucionarnih pokreta u drugim delovima sveta. Te promene je trebalo izraziti i u adekvatnoj vojnoj doktrini. Dok se koncepcijom lokalnog rata predviđalo oslanjanje na lokalne (domaće) snage i na oružani sukob na užem geografskom prostoru, bez neposrednog angažovanja oružanih snaga SAD, dotle ograničeni rat pruža veće mogućnosti učešća i sopstvenih jedinica u rešavanju »vitalnih američkih problema« i ostvarivanju »regionalnih i globalnih interesa«, uz kontrolu čiji je cilj da ne dođe do oružanog sukoba sa glavnim protivnikom, što bi moglo da dovede i do svetskog rata. Na takvo opredeljenje bitno je uticalo i nuklearno oružje, koje unosi suštinske promene u prirodu rata i fizionomiju oružane borbe.

Među prvim vojnim teoretičarima i piscima na Zapadu koji su uočili i shvatili navedene promene i ukazali na nove ideje u strategijskoj analizi savremenog rata bili su *Lidel Hart* i *Bernard Brodi*. Neke od njihovih ideja i razmišljanja omogućavaju da se bolje shvate teorijske osnove i doktrina ograničenog rata, jer oni su te probleme razmatrali (kao, uostalom, i drugi teoretičari na Zapadu) prvenstveno u kontekstu promena koje nameće mogućnost vođenja ograničenog i izbegavanja svetskog nuklearnog rata.

Već 1946. godine *Lidel Hart* je predložio da se, u odsustvu dogovora o razoružanju, pokuša sa prihvatanjem »kodeksa pravila za ograničavanje ratovanja«, zasnivanog na realističkom stavu da će do ratova, verovatno, opet dolaziti i da je ograničavanje njihove razor-

nosti u svačijem interesu.⁶ On je isticao i da strah od nuklearnog rata može da vodi indirektnim metodama agresije. Nuklearno oružje, po njemu, ne rešava »sva pitanja bezbednosti i sigurnosti zapadnog sveta«,⁷ ali utiče na to da se konvencionalno oružje koristi na drugi način. Lidel Hart tvrdi da je pobeđa u ratu poželjna, ali ne i po svaku cenu, jer ona ne mora biti pravo merilo ratnog uspeha i suštinski cilj rata (naročito svetskog). Po njemu, jedna strana u ratu može postaviti i *neograničene* ciljeve i ostvarivati ih ograničenim ratom, a da time ne ispolji svoju slabost. Do pobeđe, odnosno nametanja svoje volje protivniku, može se doći i posredno, bez odlučujuće bitke s njim, pa čak i bez rata. Sam rat je na taj način stvar političke, a ne vojne odluke. U tome je najšira teorijska platforma i ishodište *posredne strategije*, u čijoj je suštini princip ograničavanja. Suština Hartove ideje je u tome da se da odgovor na to — kakvo će društvo biti posle rata, što znači da je bitan krajnji cilj (rezultat), a ne način na koji se on ostvaruje. Odlučna bitka i vojnička pobeđa je najkraći put, ali njeni rezultati ne moraju da znače i ostvarenje političkog cilja, što je mnogo puta pokazala ratna praksa.

Bernard Brodi je, pak, ukazivao na implikacije i zahteve koje nameće *zastrašivanje*, pa se zalagao za multilateralno posedovanje nuklearnog oružja i mogućnost efikasne odmazde kao uslova za ograničavanje rata. Njegova teza je polazila od toga da je glavni cilj vojne sile ranije bio u tome da nađe način »kako da se dobiju ratovi«, a sada je glavni cilj »kako da se oni spreče«, odnosno kako da se »ograniče ako se ne mogu izbeći«.⁸

Na takvim idejama se razvijala teorijska misao o ograničenom ratu i gradila vojna doktrina na Zapadu, pre svega u SAD, gde su polemike o tim problemima dobile nov podsticaj razvojem nuklearnog oružja »male snage«.

U tim raspravama o ograničenom ratu *Henri Kisindžer* je, na primer, polazio od stava da je rat kao sredstvo i način rešavanja međunarodnih sporova, i mimo volje većine međunarodne zajednice, neminovan i u funkciji prevazilaženja teškoća u određenom području sveta. Po njemu, ako rat više ne bi bio mogućan — ne bi bilo politike ni diplomatije u svetu u kome živimo. Međunarodni sporovi svih vrsta bili bi, maltene, ovekovečeni, jer ne bi bilo načina da budu rešeni, pogotovo ako se u svim pokušajima sporazumevanja mirnim putem ne bi postigli željeni rezultati. Ako se radi o nuklearnom ra-

⁶ Liddel Hart: *The Revolution in Warfare*, London, Faber, 1946, str. 58.

⁷ Liddel Hart, *Strategy*, New York 1967, str. 82.

⁸ Bernard Brodie: *The absolute Weapon*, New York, Harcourt, Brace 1946, str. 112.

tu, takav oružani sukob bi, s obzirom na strahovite razorne i druge mogućnosti i posledice nuklearnog oružja, morao biti ograničen, najpre što se tiče cilja i upotrebe sredstava, a zatim po vremenu i prostoru. Međutim, H. Kisindžer je uvek isticao da taktičko nuklearno oružje, iako neophodan elemenat u spektru zastrašivanja, ipak ne može da zauzme mesto konvencionalnih snaga i oružja. To znači da se paralelno moraju razvijati teorija i praksa konvencionalnih i nuklearnih ograničenih ratova. Na takvim idejama H. Kisindžer je gradio i praktične predloge američkoj administraciji, koji nikad nisu postali oficijelni stav američke vojne doktrine i strategije, ali ni ostali nezapaženi i bez uticaja, naročito kada se radi o idejama i doktrini ograničenog nuklearnog rata, koje su sada u žiži interesovanja.

Teorijska misao o ograničenom ratu (naročito nuklearnom) u SAD je vremenom evoluirala. Prema *Robertu Osgudu*, ograničeni rat treba da se vodi a da »protivnik ne bude potpuno potčinjen našoj volji«, sredstvima koja ne zahtevaju angažovanje sveukupnih vojnih izvora zaraćenih strana.⁹ Američki teoretičari i stratezi su naročito isticali da vojna doktrina mora da obezbedi ostvarenje ciljeva američke politike u obuzdavanju međunarodnog komunizma, sprečavanju ili kažnjavanju spoljne ili unutrašnje agresije. Ograničena »komunistička agresija«, čak i u nekom beznačajnom području, mogla bi da ugrozi američku bezbednost, jer bi podstakla nove agresije u nekim važnijim oblastima, što bi moglo da inicira lanac oružanih sukoba i eskalaciju rata do svetskih razmera.

Prema definiciji američkog združenog Generalštaba, ograničeni rat je »oružani sukob van kategorija opšteg rata i incidenta, koji obuhvata otvoreno angažovanje vojnih snaga i sredstava dveju ili više zemalja«.¹⁰ Prema tome, takav rat može biti ograničen po više osnova: u pogledu angažovanih snaga i sredstava, po broju zaraćenih država, veličine zahvaćenog prostora, itd. Što je najvažnije, u ograničenom ratu se razmatra i mogućnost upotrebe taktičkog nuklearnog oružja, što je njegova kvalitativna granica, bitna karakteristika i razlika od lokalnog rata.

Na pomenutim osnovama dalje su se razvijale američka koncepcija i doktrina ograničenog rata. To je u razvoju konvencionalnih oružanih snaga značilo, između ostalog, bržu modernizaciju vojnih formacija, pre svega jačanje pokretnih snaga za intervenciju i na velikoj udaljenosti, sposobnih da dobiju »prvu bitku«, itd., a u oblasti razvoja nuklearnih snaga — nastavljanje sa izgradnjom i una-

⁹ Osgood E. Robert: *Limited War Revisited*, Wistview Press, Bouldes Colorado (USA) 1979.

¹⁰ *Stratezi klasičari*, »Vojno delo« br. 5/70, str. 115—122.

predijvanjem kvaliteta ne samo nuklearnog oružja strategijskog nivoa, već i projektila »male snage«. Tako su stvorene fleksibilne snage za upotrebu u svakom regionu u svetu gde je »ugrožen« »slobodni svet«, prvenstveno američki interesi. Doktrina ograničenog rata je značila podsticaj trci u naoružavanju u konvencionalnom i nuklearnom oružju, a time i dalje zaoštavanje odnosa i produbljivanje nepoverenja između supersila.

Međutim, podrobnija analiza pokazuje da doktrina ograničenog rata nije univerzalna, jer rat ne mora biti ograničen za obe zaraćene strane, jer ni politika, ciljevi, snage i sredstva zaraćenih strana nisu isti. Što je za jednu od zaraćenih strana relativan dobitak, to za drugu stranu može biti apsolutni gubitak. Jedna strana, na primer, može nastojati da drugoj ograniči suverenitet. No kako je suverenitet nedeljiv, to za drugu stranu znači, u stvari, gubitak suvereniteta. Ili, neka velika sila može izvršiti agresiju samo sa delom svojih oružanih snaga, ili borbenih sredstava, što je za nju ograničen rat, dok žrtva agresije koja vodi rat na sopstvenoj teritoriji angažuje sve svoje snage i potencijale, čime to za nju nije ograničeni već totalan, neograničeni rat. Primer rata u Vijetnamu je najbolja ilustracija za to; bio je ograničen za SAD, ali ne i za vijetnamski narod.

Prema podacima iz literature, vidi se da se *sovjetska vojna teorija* u prvoj ratnoj deceniji manje bavila lokalnim ratovima. To je bilo uslovljeno političkim i vojnostrategijskim interesima SSSR-a u to vreme, a uzrok je u dogmatskom, staljinističkom stavu prema oslobodilačkim pokretima i lokalnim ratovima koji su prvenstveno posmatrani sa stanovišta globalnog odnosa snaga, državnih i vojnostrategijskih interesa.

U to vreme SSSR je pružao simboličnu pomoć oslobodilačkim i revolucionarnim pokretima (poznat je odnos prema kineskoj revoluciji, grčkom partizanskom pokretu, a nešto kasnije i alžirskoj oslobodilačkoj borbi, itd.) polazeći prvenstveno od toga da li su vodeće društvene snage pokreta bile pod direktnom ideološkom i političkom kontrolom SSSR-a. Više je vođeno računa o tome da ti pokreti ne naškode odnosima SSSR-a sa SAD, kako se drugoj strani, u uslovima sve intenzivnijeg jačanja psihoze hladnog rata, ne bi davali povodi i potvrde za navode o »komunističkoj subverziji« i sovjetском podsticanju erozije »slobodnog sveta«. SSSR je, naime — između ostalog i zbog krajnje iscrpljenosti u ratu i okretanja sopstvenim problemima i problemima zemalja koje su, pod njegovim okriljem, zakoračivale na put narodne demokratije i socijalističke izgradnje — zazirao od toga da bude optužen za nestabilno i teško stanje u svetu, što je za njegovu politiku i globalnu strategiju velike

sile bilo najznačajnije. Ipak, oslobodilačke i revolucionarne pokrete smatrao je vrstom svoje rezerve, snagom na koju može računati u odmeravanju opšteg odnosa snaga na svetskoj sceni, ali ne rizikujući konfrontaciju sa SAD.

Sovjetski Savez je u to vreme ulagao ogromne napore i snage u razvoj nuklearnog oružja kako bi stigao SAD, koje su se u svetu ponašale kao sila koja ima nuklearni monopol. To je uslovalo da SSSR, nakon stvaranja sopstvenog nuklearnog potencijala, forsira vojnu doktrinu i strategiju koje su se prvenstveno bavile problemima svetskog nuklearnog rata, što je, sem ostalog, rezultiralo i zaposlavljanjem problematike lokalnih ratova.¹¹

Praksa međunarodnih odnosa, a naročito veliki broj lokalnih ratova vođenih u to vreme, neminovno je nametala potrebu da i sovjetska vojna teorija i doktrina odgovore na izazov realne situacije u svetu i ratne prakse, pogotovo što politika SSSR još nije imala adekvatne snage kojima bi se suprotstavila u lokalnim ratovima. Potrebu da sagleda problematiku lokalnih ratova sovjetskoj teoriji je nametnula praksa, što je uticalo na kvalitet teorijskih radova, na doktrinarne stavove i strategiju. Sovjetska teorija i doktrina lokalnih ratova išla je iza američke koja je imala inicijativu, pokazivala više elastičnosti i praktičnosti, naročito u organizovanju vojnih formacija. Konačno, američka doktrina je brže koristila radna iskustva koja je sticala učešćem u ratovima u Koreji, i naročito u neuspehom vijetnamskom vojnom pohodu.

Sovjetska politička i vojna misao savremene ratove je razmatrala u okviru opštih analiza društvenih, političkih i drugih protivrečnosti koje sadrži epoha čiji je »glavni sadržaj prelazak kapitalizma u socijalizam, epoha borbe dva suprotna društvena sistema, epoha socijalističkih i nacionalnooslobodilačkih revolucija, rušenja imperijalizma sve većeg broja naroda, *trijumfa socijalizma i komunizma u svetskim razmerama*«. ¹² U tim relacijama treba tražiti objašnjenje za konkretna pitanja rata i mira, odnosno uzroke svih oružanih sukoba pa i lokalnih ratova, iako se o njima posebno ne raspravlja, sem kad je reč o sadržaju oružane borbe. Razmatrajući ta pitanja, maršal Sokolovski, između ostalog, piše: »Uzroci i pojave savremenih ratova kriju se u delovanju zakona neravnomernosti i skokovitosti ekonomskog i političkog razvoja kapitalističkih zemalja, u protivurečnostima koje su svojstvene kapitalističkom sistemu, u borbi imperijalista za vladavinu nad svetom. Neposredni uzroci pojave ratova u

¹¹ U sovjetskoj literaturi se ne upotrebljava pojam »ograničeni rat«, pa ga ne pominje ni doktrina.

¹² V. Sokolovski: *Vojna strategija*, VIZ, Beograd 1965, str. 264.

savremenoj epohi leže u agresivnom imperijalističkom i osvajačkom karakteru politike SAD i drugih velikih kapitalističkih država, koja je usmerena, pre svega, protiv Sovjetskog Saveza i drugih socijalističkih zemalja.«¹³ Očito da je takvo sagledavanje uzroka lokalnih ratova usko i jednostrano, jer uzroci su mnogo širi, kompleksniji i imaju svoje izvoriste ne samo u kapitalističkim odnosima, već i u brojnim problemima i složenim odnosima između novooslobođenih zemalja, socijalističkih država, nesvrstanih zemalja itd.

Polazeći od karaktera rata, sovjetska vojnoteorijska misao i doktrina smatraju da su mogući sledeći ratovi: 1) *Rat između lagera imperijalizma i lagera socijalizma*, koji će, ako se ne spreči, po svojoj političkoj suštini biti odlučujući oružani sukob dva suprotna svetska sistema; po razmerama to bi bio *svetski rat* dve velike koalicije. Za socijalističke zemlje to bi bio pravedan, revolucionarni rat socijalističke zajednice, a imperijalističke zemlje bi vodile agresivan, osvajački, nepravedan rat. 2) *Imperijalistički ratovi* koji se vode radi gušenja oslobodilačkih pokreta, osvajanja ili odbrane kolonija i ostvarenja drugih agresivnih ciljeva; oni su osvajački, nepravedni i antinarodni ratovi. 3) *Nacionalnooslobodilački, građanski i drugi ratovi*, usmereni na otpor agresivnim, osvajačkim napadima imperijalista, za borbu za slobodu i nezavisnost svoje zemlje; pravedni su, oslobodilački i revolucionarni.

»Imperijalistički ratovi i nacionalnooslobodilački, građanski ratovi su mali, lokalni ratovi« — navodi u citiranoj knjizi Sokolovski i tako pominje *lokalni rat* u klasifikaciji ratova koja ima prevashodno društveno-političke karakteristike. U kasnijim raspravama o lokalnim ratovima, naročito kad se radi o ograničenom nuklearnom ratu, više se govori o broju takvih ratova, njihovom prostornom razmeštaju, iskustvima stečenim u upotrebi vidova i rodova, ispoljenim kvalitetima oružja itd.

Posebnu pažnju zaslužuju sovjetska politička i vojna misao i doktrina o razmatranju strategijskih ideja, problema i rešenja o ograničenom nuklearnom ratu. Oni, naime, smatraju da je ideja o takvom ratu, odnosno upotrebi nuklearnog oružja u njemu, besmislena, jer bi pojedinačni nuklearni udari odmah eskalirali u opšti nuklearni rat. Smatra se da bi svaki pokušaj traženja pobede u eventualnom nuklearnom ratu, pri sadašnjem odnosu snaga supersila i blokova, bila čista iluzija. Takva shvatanja o ograničenom nuklearnom ratu sastavni su deo osnovnog stanovišta sovjetske ratne doktrine kojoj je strana svaka relativnost pobede i poraza u ratu. Naime,

¹³ Isto, str. 276.

sovjetska politička i vojna misao oficijelno ne raspravljaju o odvrćanju i ne prihvataju načelo ograničavanja, a time ni ograničeni rat, posebno nuklearnog karaktera, iako nisu ravnodušne prema teorijskim raspravama i doktrinama stavovima o tim pitanjima na Zapadu, posebno u SAD.

Sovjetski je stav — na svaki napad bilo kojim snagama (nuklearnim ili konvencionalnim) bez obzira na nivo (u ograničenom ili svetском ratu) sovjetske oružane snage će da odgovore svim raspoloživim snagama i sredstvima, uključujući i raketno-nuklearne snage, radi razbijanja protivnika i izvojevanja pobeде.¹⁴ No, iako u SSSR-u ne priznaju mogućnost selektivne upotrebe strategijskog nuklearnog oružja, ni ograničeni nuklearni rat, ipak ova supersila ima odgovarajuće snage i za takva dejstva.

Sovjetski odnos prema složenim problemima ograničenog rata ima ishodište u razlozima političke i vojne prirode.

Politički razlozi su u nastojanju SSSR-a da ubedi svet u svoju miroljubivu politiku, u to da je njegova doktrina po karakteru odbrambena i da ne predviđa napad na neku drugu zemlju, niti preuzimanje inicijative u pogledu upotrebe nuklearnog oružja. Takav stav se potkrepljuje ne samo izjavama ključnih ličnosti iz političkog i vojnog vrha, već i zvaničnom deklaracijom objavljenom na Specijalnom zasjedanju Generalne skupštine UN o razoružanju, kojom se SSSR obavezao da neće prvi upotrebiti nuklearno oružje. U SSSR ističu da njihova ratna doktrina polazi od stava da nuklearna oružja nisu instrument rata, niti su sredstva kojima se mogu postići politički ciljevi. To, prema tome, nisu ni nuklearna oružja »male« snage kao sredstva ograničenog nuklearnog rata, jer ona ne menjaju suštinu ni karakter nuklearnog oružja. SSSR bi nuklearna borbena sredstva upotrebio samo kao odgovor u slučaju da ih neko drugi upotrebi protiv njega i samo zbog toga ih poseduje i usavršava. Na takvim teorijskim i doktrinarnim premisama SSSR gradi i svoju politiku pregovaranja o nuklearnom razoružanju i odnose sa zemljama Zapada, naročito članicama NATO u Evropi.

Za ovu temu mnogo su značajniji *vojnostrategijski razlozi* koji opredeljuju pomenuti stav sovjetske ratne doktrine prema ograničenom nuklearnom ratu, odnosno upotrebi nuklearnog oružja name-

¹⁴ U SAD se smatra malo verovatnim da bi SSSR na taktički nuklearni potez odmah odgovorio čitavim nuklearnim arsenalom. »Ako verujemo da bi učinili to, onda verujemo da je instinkt samoodržavanja potpuno ugašen u političkim liderima, armijama i njihovim komandantima« *Edvard Lutvak*, profesor Centra za strategijske i međunarodne studije u Vašingtonu, NIN od 5. IX 1982).

njenog vojištu. Razlog je, pre svega, u geostrategijskom položaju SSSR-a u odnosu na evropsko ratište i u strategiji »prvog udara« sa male udaljenosti, koji se forsira u Pentagonu i prihvata u vojnim krugovima NATO u Evropi.

Raspored taktičkog nuklearnog oružja na teritoriji zemalja zapadne Evrope, naročito američkih raketa srednjeg dometa, sa geostrategijskog stanovišta je nepovoljan za SSSR, jer je njegova teritorija izložena dejstvima tog nuklearnog oružja, a teritorija SAD je pošteđena iako bi njene snage bile glavni nosilac eventualnog nuklearnog udara po Sovjetskom Savezu.

Strategija »prvog udara sa male udaljenosti«, što je suština upotrebe nuklearnih američkih raketa srednjeg dometa u evropskom prostoru, za SSSR je opasnija nego prvi udar strategijskim raketama iz SAD. Dok strategijske nuklearne rakete sa lansirnih pozicija iz SAD na cilj u SSSR stižu nakon 30 minuta, što pruža mnoge mogućnosti da se proverí »istinitost napada« i da im se antiraketni sistem suprotstavi, odnosno da se izvrši odgovarajuće nuklearno uzvraćanje, dotle rakete srednjeg dometa dolaze do cilja za svega 4 do 7 minuta i mogu da pogode svaki evropski deo SSSR-a i izbace iz stroja odgovarajuće sovjetske rakete.¹⁵ Nuklearne rakete srednjeg dometa po snazi ne zaostaju mnogo za interkontinentalnim raketama, a uz to su još i preciznije.

Dejstvom nuklearnih raketa srednjeg dometa sa pozicija iz zemalja zapadne Evrope, SSSR bi bio lišen mogućnosti nuklearnog uzvraćanja, što bi protivniku omogućilo da ostvari strategijski cilj — uništiti glavni sovjetski nuklearni potencijal. Na taj način, po sovjetskom mišljenju, nuklearnim raketama srednjeg dometa (operativno-taktičkog nivoa) ostvaruju se strategijski ciljevi, pa se i ograničeni nuklearni rat javlja kao sredstvo američke globalne nuklearne strategije.

Uočavajući važnost vojnostrategijskih razloga i posledica razvoja nuklearnih raketa i drugih sredstava ograničenog nuklearnog rata, SSSR je dao jednostranu obavezu »da neće prvi upotrebiti nuklearno oružje«, što je tražio i od SAD, ali su one to odbile, navodno zbog premoći SSSR-a u konvencionalnom oružju, pre svega u Evropi. Očito je da su razlozi za to dublje prirode i proizvod su opšte konfrontacije i nepoverenja supersila, na čemu se gradi njihova ratna doktrina.

¹⁵ Opširnije o sovjetskom stavu o ovom problemu: odgovori predsednika Akademije nauka SSSR-a, fizičara Anatolija Aleksandrova, u intervjuu američkom časopisu »Njusvik«, Politika od 22. juna 1982, str. 4.

O nekim pitanjima teorije i doktrine lokalnog (ograničenog) rata u našoj literaturi

Problematika lokalnog (ograničenog) rata bila je predmet stalnog interesovanja i kritičke analize naše vojnoteorijske misli u posleratnom periodu, istina s različitim intenzitetom i rezultatima. Polazna osnova u tim našim razmatranjima je marksistički pogled na rat i oružanu borbu, a izvorište naše doktrine je u vojnoteorijskom i praktičnom stvaralaštvu Josipa Broza Tita, u strategiji narodnooslobodilačkog rata i socijalističke revolucije u Jugoslaviji. To stvaralaštvo značilo je renesansu marksističke vojnoteorijske misli koja se oslobodila dogmatizma, staljinističkog subjektivizma i praktikizma. Titova ratna doktrina, a naročito strategija i taktika partizanskog rata, našle su punu primenu i potvrdu u brojnim oslobodilačkim i revolucionarnim ratovima vođenim posle drugog svetskog rata i u odbrambenim politikama i doktrinama oslobođenih naroda, naročito onih koji pripadaju pokretu nesvrstanosti.

Teorijski rad u nas na rasvetljavanju problematike lokalnih (ograničenih) ratova nije bio konzistentan ni ravnomeran u posleratnom periodu. U prvim poratnim godinama naša vojnoteorijska misao se pretežno orijentisala na analizu borbenih dejstava u prvim lokalnim ratovima (francuskih oružanih snaga u Vijetnamu, Kambodži i Laosu, holandskih snaga u Indoneziji, arapsko-izraelski rat 1948-1949, korejski rat itd.). Iz tog vremena nemamo dubljih teorijskih analiza fenomena prvih lokalnih ratova, naročito kritičke ocene američke doktrine i doktrinâ ostalih kolonizatora i agresora.

Takvo stanje je posledica mnogih uslova i razloga. U početku se radilo o naporu supersila da stvore i razviju nuklearno oružje, odnosno o njihovoj borbi za prestiž, sposobnost da uspešno vode svetski nuklearni rat. To je bio period nuklearne euforije, rasprava o svetskom nuklearnom ratu, što se odrazilo na teoriju i doktrinu ostalih evropskih zemalja, pa i Jugoslavije. Na tim osnovama je preovladao stav da se u Evropi ne može voditi lokalni rat, jer su tu utvrđene sfere uticaja i povučene jasne granice, pa bi svaki oružani sukob zbog toga neizbežno eskalirao u svetski nuklearni rat. Uostalom, to je potvrđivala i praksa, jer su lokalni ratovi vođeni na područjima drugih kontinenata, pre svega u Aziji i Africi. Takve ratove su vodile stare kolonijalne sile — Velika Britanija, Francuska, Holandija, Portugalija i druge, a zatim su na scenu ratišta jugoistočne Azije stupile SAD kao neokolonijalistička sila. U vremenu od 1945. do 1960. godine u Evropi se, zaista, izuzev partizanskog rata u Grčkoj (1944—1945), nije vodio lokalni rat niti je bilo većih oružanih sukoba koji bi deman-

tovali strategijske analize i procene o ulozi Evrope u globalnoj politici i strategiji supersila i blokova.

U našoj vojnonaučnoj literaturi, posebno u publicistici, tada gotovo da se nije pisalo ni raspravljalo o lokalnim ratovima i mogućnosti njihovog vođenja u Evropi. Preovladavalo je mišljenje da se Jugoslavija ne može naći u lokalnom ratu kao, uostalom, ni druge evropske zemlje, naročito one koje su u blokovima. Što se Jugoslavije tiče, cenjeno je da bi takav rat, s obzirom na njen izuzetno značajan geostrategijski i osetljiv vojno-politički položaj, brzo eskalirao u svetski. Smatralo se da su lokalni ratovi realnost, ali u tzv. trećem svetu, a treba ih izučavati samo sa stanovišta koliko nam mogu poslužiti u korišćenju iskustva iz borbenih dejstava i upotrebe novog oružja i ratne tehnike. Prvi tekstovi u našoj publicistici o lokalnim ratovima u kojima se razmatra mogućnost njihovog izbijanja i na teritoriji Evrope, pa i Jugoslavije, javljaju se sredinom šesdesetih godina. To je vreme kada se mnogo polemiše o novim doktrinarnim idejama i strategijskim rešenjima supersila i blokova, naročito u zapadnim krugovima povodom američke doktrine »elastičnog odgovora«, koja je predviđala mogućnost ograničenog rata i u Evropi.

Razvoj naše teorijske misli, objektivna naučna analiza novih tendencija i kretanja u vojnoj nauci i doktrini supersila i blokova početkom šezdesetih godina, a naročito analiza iskustava ograničenih ratova koji su se sve više približavali evropskom prostoru (ratovi na Bliskom istoku), znatno su uticali na to da naša vojna nauka i doktrina posvete veću pažnju tim ratovima, realnije analiziraju njihovu problematiku i utvrde naša strategijska opredeljenja i stavove u pogledu vođenja ograničenog rata i na jugoslovenskom prostoru. Ta saznanja su vrlo brzo izražena u teorijskim radovima u kojima su sa ideološkog, sociološkog i političkog stanovišta analizirane nastale promene u politici i teoriji rata, naročito u oblasti doktrine i strategije, što je bitno uticalo na zauzimanje jasnih stavova o načinu vođenja rata, posebno oružane borbe, i u uslovima kada bi se Jugoslavija našla u ograničenom ratu. To je vreme kada se intenzivnije radi na teorijskoj razradi koncepcije opštenarodne odbrane i doktrine opštenarodnog odbrambenog rata.

Edvard Kardelj je u studiji *Socijalizam i rat* dao značajan doprinos političkoj i sociološkoj marksističkoj analizi savremenih ratova, uključujući i ograničene, ukazujući, između ostalog, i na mogućnost ratova između socijalističkih država, kao i između novooslobođenih i nesvrstanih zemalja. Time je, dajući značajan doprinos savremenoj markističkoj teorijskoj misli, na autentičan i sugestivan način afirmisao zapostavljene ideje klasika marksizma o tim pitanjima. Sem to-

ga, ukazao je na realne opasnosti daljeg širenja ograničenih ratova, što je potvrdila praksa.

Svestrana analiza doktrina velikih sila i drugih država u svetu i nova saznanja o iskustvima ograničenih ratova omogućila je da se svestranije sagledaju uloga i oblici upotrebe sile u međunarodnim odnosima. Realno je ocenjena klasifikacija savremenih ratova u doktrinama supersila i blokova, te utvrđene vrste i načini eventualne agresije na Jugoslaviju. Naime, politika sa pozicija sile kao praksa međunarodnih odnosa, naročito supersila i blokova, najčešće se ispoljava u raznim oblicima — kao »specijalni rat«, vojna intervencija ili rat — ograničeni ili svetski, a vrsta agresije određuje se prema opštim i posebnim uslovima u datoj vojno-političkoj situaciji na jugoslovenskom ratištu, pri čemu ti ciljevi mogu biti radikalni ili ograničeni. U našoj vojno-političkoj literaturi i doktrinarnim dokumentima nisu ostale nezapažene promene ni tendencije u razvoju teorije i doktrine ograničenog rata supersila, posebno polemike u okviru blokova i između njih, u kojima dominiraju konfrontirani teorijski i doktrinarni stavovi i razni oblici suprotstavljanja između supersila, naročito kad se radi o ograničenom nuklearnom ratu i novom položaju evropskih država i naroda u uslovima takvog rata.

Studija Nikole Ljubičića *Opštenarodna odbrana strategija mira* u tom pogledu je dobar primer, jer ukazuje na promene koje su uticale na savremene ratne doktrine i na naša opredeljenja. Značajno je zapaziti da on upotrebljava pojam »ograničeni rat« i da je tom pitanju posvetio posebni odeljak, čime je podstakao teorijsku raspravu o toj problematici. »Sve savremene doktrine, pored svjetskog rata, razmatraju i ograničene — lokalne i regionalne ratove. Pojmom ograničeni rat potpunije se izražavaju brojni i raznovrsni oružani sukobi posle drugog svjetskog rata nego pojmom *lokalni rat*, jer obuhvata različite oblike i nivoe ograničenja. Oružani sukob dvije države ograničen na manji prostor je *lokalni rat*, a oružani sukob na širem prostoru je *regionalni rat*.«¹⁶

Prema tome, mogli bismo, na osnovi izloženih stavova, pre svega teorijskih postavki zapadnih pisaca, naročito američkih, izvesti definiciju ograničenog rata, koja bi nam omogućila da potpunije sagledamo suštinu tog fenomena u savremenim međunarodnim odnosima. Pri tom valja biti svestan da ta definicija može biti nepotpuna, no, ipak, i dovoljno određena da se shvati suština.

Uz sve ograde, dakle, koje idu smerom relativiziranja — opredeljujem se za definiciju po kojoj je ograničeni rat *oružani sukob*

¹⁶ Nikola Ljubičić: *Opštenarodna odbrana — strategija mira*, VIZ, Beograd, 1981, str. 212.

ispod nivoa svetskog rata, ograničen po prostoru, vrsti i upotrebi borbenih sredstava, po ciljevima i načinu kako se ostvaruju. Na bazi ograničenja po prostoru, ograničeni rat može biti *lokalan i regionalan*, a po upotrebi sredstava i oružja — *ograničeni konvencionalni i ograničeni nuklearni*. To znači da se radi o ograničenom ratu kao osnovnom, opštem pojmu, odnosno o lokalnom ili regionalnom ratu kao pojmu za svaki konkretan rat.

Pod *lokalnim ratom* se podrazumeva oružani sukob na relativno manjem prostoru, obično na teritoriji jedne države koja je žrtva agresije. U lokalnom ratu nisu neposredno angažovane oružane snage velikih sila i blokova, ali je njihov uticaj u takvim ratovima na razne načine veoma prisutan. U odnosu na ciljeve, učešće država, oružane snage, prostor, vreme, položaj strana i odnos snaga u sukobu, lokalni rat može imati različite razmere, karakteristike, načine vođenja oružane borbe itd. On može da preraste u regionalni i svetski rat. Vodi se konvencionalnim sredstvima, ali nije isključena mogućnost upotrebe hemijskih i drugih sredstava masovnog razaranja i uništavanja, uz stalnu pretnju upotrebom nuklearnog oružja, što je praksa, uostalom, više puta potvrdila. Ovde se odmah može zapaziti da ovako shvaćen lokalni rat nema mnogo zajedničkog sa američkim pojmom »lokalni rat« u vreme doktrine »masovne odmazde«.

Regionalni rat je vrsta ograničenog rata, koji se vodi na širem prostoru koji čini jedinstvenu geostrategijsku celinu (Bliski istok, istočni Mediteran, rejon Persijskog zaliva, jugoistočna Azija, Karibi i sl.). U njemu učestvuje više država, a mogu biti angažovane i oružane snage velikih sila i blokova, s mogućnošću upotrebe nuklearnog oružja tzv. male snage, odnosno takvih projektila namenjenih vojništvu. Do regionalnih ratova je dolazilo (korejski rat, rat u Vijetnamu, ratovi na Bliskom istoku) i može doći prvenstveno u onim delovima sveta u kojima se zaoštavaju odnosi između velikih sila i blokova i gde se isprepliću njihovi tzv. vitalni interesi, a razlozi se mogu naći u nerešenim problemima i sukobima susednih država u tim neuralgičnim regionima. Najčešće su to područja tzv. trećeg sveta, ali se u poslednje vreme ne isključuje ni Evropa, naročito otkako se sve više raspravlja o doktrini ograničenog nuklearnog rata, za koji na evropskom tlu već postoje odgovarajuće nuklearne rakete i druga borbena sredstva i snage.

Ovako definisanje ograničenog rata izvedeno je na bazi stranih doktrina, pre svega doktrina supersila, a naročito vojne doktrine SAD, jer se razne »teorije« o ograničenom ratu nisu ni mogle razviti u srednjim i malim zemljama.

Naša ratna doktrina se opredelila za opštenarodni odbrambeni rat kao jedinu vrstu rata koji je univerzalan odgovor za sve vrste ratova i agresije na SFRJ. Ali, teorijski zasnovano definisanje i svestrano poznavanje svih vrsta ratova i doktrine potencijalnih agresora je bitna pretpostavka za uspešnu razradu i efikasnost doktrine opštenarodnog odbrambenog rata. Zato je razmatranje ove problematike od interesa ne samo za našu teoriju, već i za doktrinu, a ovaj tekst je pokušaj da se naše rasprave podstaknu i u tom pravcu.

L I T E R A T U R A

1. Bofr A.: *Uvod u strategiju*, VIZ, Beograd 1968.
2. Božić Nemanja: *Posleratna globalna strategija SAD, IMPP*, Beograd 1974.
3. Broz Josip Tito: »Vojno delo«, 6/73.
4. Dozet Dušan: *Savremeni posrednički ratovi*, Vojno delo 6/79.
5. Hart Lidel: *Strategija posrednog podilaženja*, VIZ, Beograd 1952.
6. Kardelj Edvard: *Socijalizam i rat*, »Kultura«, Beograd 1960.
7. Klauzevic fon Karl: *O ratu*, VIZ, Beograd 1951.
8. Ljubičić Nikola: *Opštenarodna odbrana — strategija mira*, VIZ, Beograd 1981.
9. Oreščanin Bogdan: *Vojni aspekti borbe za svetski mir...*, VIZ, Beograd 1962.
10. Pejnović Nikola: *O nekim savremenim tokovima vojne misli*, »Vojno delo« 2/81. i *Kriza strategije odvratanja*, »Vojno delo« 3/78.
11. Sokolovski Vasilij: *Vojna strategija*, VIZ, Beograd 1965.
12. Tanasković Rajko: *Pitanja partizanskog ratovanja*, VIZ, Beograd 1961.
13. Žomini Anri: *Pregled ratne veštine*, VIZ, Beograd 1952.